

RAFAEL TASIS I JOSEP MARIA POBLET:
(RE)CONSTRUIR EL PAÍS DES DE LA LITERATURA
I EL COMPROMÍS POLÍTIC

JAUME FERRER I PUIG
Universitat Oberta de Catalunya

Rafael Tasis (1906-1966) i Josep Maria Poblet (1897-1980) van ser dues personalitats que compartien plenament tant la visió política com la concepció literària i cultural del país, però sobretot l'obstinació transformadora que les canalitzava. Potser per això mai no van defallir en el procés peremptori, irrenunciable, i sempre inacabable, de (re)construir una Catalunya republicana, culta i lliure. Des que es van conèixer no van deixar mai de treballar ni d'embarcar-se —junts o per separat— en totes les iniciatives literàries que perseguissin la normalització de la llengua catalana o l'assoliment i consolidació d'un públic lector, per contribuir així a l'estabilitat d'un mercat literari en la nostra llengua.

La convergència d'aquests objectius comuns en el terreny del seu activisme literari va propiciar el conreu d'una amistat fructífera, malgrat els imponderables de la guerra i la distància de l'exili. Poblet era un home de tracte afable, bon conversador i un excel·lent teixidor de complicitats, i per a qui l'amistat era un valor suprem. Tots aquests aspectes explicarien la multitud de coneixences que va fer al llarg de la seva vida, entre les quals sobresurten qui foren els seus dos grans amics de l'ànima: Rafael Tasis i Artur Bladé i Desumvila. En aquest sentit, Bladé deixà escrit en un article necrològic sobre l'escriptor montblanquí, unes paraules que constaten un dels aspectes més definidors de la seva personalitat: «Josep M. Poblet tenia molt arrelat —i molt frondós— el sentit de l'amistat; [...] el culte a l'amistat fou un dels principals trets del seu caràcter» (BLADÉ I DESUMVILA 1980).

La mort sobtada i prematura de Rafael Tasis, el 4 de desembre de 1966 a París, suposà un cop fort, però, malgrat l'inesperat decés de l'amic, Poblet mai no deixà de recordar-lo ni reivindicar-ne el llegat intel·lectual, atès que, per a ell, Tasis, a més de l'amic, havia estat un

conseller literari i un referent. També havia estat una conducta i un exemple a seguir per a tots aquells que volguessin contribuir a la cultura literària del país, conceptes que ja va apuntar en el títol de la biografia que va encarregar-li l'editorial Grijalbo: *Rafael Tasis. Conducta i exemple* (1967), un relat d'una vida intensa, en el qual cedeix la paraula al biografat, perquè, per mitjà de la seva acció intel·lectual, el lector es pugui fer la idea de la seva dimensió i de la seva incomensurable capacitat de treball. Aquesta biografia, juntament amb la de Miquel Arimany, intitolada *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis* (1967), són les dues aproximacions biogràfiques avui imprescindibles per a qualsevol que es vulgui apropar al coneixement de la personalitat i el llegat de Tasis. Qui millor que Poblet podia explicar aquesta personalitat que freqüentà durant una trentena d'anys i amb qui compartí nombroses vivències i converses, sobretot en el gairebé any i mig que el montblanquí residí a París, entre l'abril de 1946 i final del 1947?

Rellegint la biografia sobre Tasis i essent coneixedors d'ambdues trajectòries vitals, marcades per vicissituds i ideals compartits, s'aprecien nombroses coincidències entre tots dos universos intel·lectuals, que es podrien resumir en tres àmbits: Catalunya, els valors republicans i una vocació de servei al país vehiculada des de les lletres i la política. A més, tant l'un com l'altre van comptar amb una capacitat de treball abassegadora, que va propiciar una obra extensa, avui encara molt desconeguda, per bé que en els darrers anys aquest desconeixement ha revertit gràcies a l'edició de novel·les inèdites o reculls periodístics, a més de seminaris que han posat llum sobre la seva obra i influència literària.

Tots dos van ser dos homes de lletres, però també d'acció, perquè la reflexió i el compromís eren, per a ells, dues cares d'una mateixa moneda: el catalanisme, que va esdevenir el catalitzador de la seva intensa i dilatada activitat intel·lectual i política. Si d'una qüestió eren ben conscients Tasis i Poblet era precisament del fet que la cultura i la política són dos aspectes indistingibles i irrenunciables de la concepció del país, la clau de volta de la seva supervivència en un context històric i polític que tradicionalment ha comptat amb l'hostilitat de l'estat. Ells ho sabien molt bé perquè de joves havien viscut la dictadura de Primo de Rivera, després la guerra i el llarg exili. Uns temps foscos de

la història de la Catalunya del segle xx que contrastaven amb els anys de progrés, modernitat i projecció cultural de la Mancomunitat i la República, en els quals la cultura i la llengua havien assolit uns cotes d'institucionalització fins llavors mai vistes, com en deixaren constància la normativització de la llengua catalana impulsada per Fabra, el foment de la llengua a l'escola, l'eclosió de nombroses capçaleres de diaris i revistes, a més de plataformes editorials, que eren un símptoma més de l'afany de modernització del país que ho impregnava tot i que era fruit de la doble herència cultural del Modernisme i el Noucentisme, confrontacions ideològiques al marge.

Com es podia entendre una Catalunya lliure i pròspera sense la vitalitat de l'expressió cultural i la pervivència de la llengua? La resposta, en tots dos, la trobem en la constància al servei del país a través de la dedicació a la literatura, concretada en gèneres com el periodisme, el teatre, la narrativa o la divulgació històrica: les lletres enteses com a acte de cultura i resistència.

1. ELS PRIMERS ANYS: LECTURA, ESCRIPTURA I REPUBLICANISME

Durant l'etapa de noiesa i fins a la joventut madura, abans de la guerra, tenen en comú uns hàbits i inquietuds que els porten cap al conreu de la literatura: Rafael Tasis, abans de convertir-se en «cònsol dels catalans de la diàspora», com l'anomenà Albert Manent (1986: 173-181), i Josep Maria Poble, adés d'esdevenir un notable memorialista de l'exili català, havien estat dos grans lectors i dues personalitats d'una curiositat i d'un afany insadollables per aprendre i saber, especialment de tot allò que tingués a veure amb la literatura i el país. En aquest procés de formació, la lectura i l'escriptura van esdevenir dues pràctiques que conflüiren en l'espai de la cultura i la política. En un dels seus textos memorialístics, Tasis afirmava: «Quants anys devia tenir quan vaig llegir el primer *Patufet*? No ho sé, però no devien passar de cinc o sis [...]. Devia ésser el primer escrit en català que em queia als dits...» (TASIS 2011: 337). En el cas de Poble, els primers textos literaris amb què entrà en contacte foren la miscel·lània poètica *Lo trobador català* (1882), d'Antoni Bori i Fontestà, que era el mate-

rial pedagògic que el mestre Narcís Boix emprava a les classes on ell assistia (POBLET 1971: 44-45). Ara bé, també cal tenir en compte el ric assortiment de títols de la biblioteca paterna, entre els quals, a banda de tots els clàssics de la Renaixença, s'hi trobaven també les narracions de Josep Maria Folch i Torres. Com en el cas de Tasis, la revista *En Patufet* també havia estat lectura infantil del jove Poblet, nou anys més gran que Tasis, com recorda en un dels seus llibres de narrativa testimonial. Per a Poblet, una de les activitats més plaents i agradoses era llegir, més que no pas fer algun tipus d'activitat física, i tenia la sort de poder-ho fer a la plaça: «Sota l'ombra dels porxos, en canvi, llegia *En Patufet* i repassava les lliçons de l'escola» (POBLET 1971: 22). Poblet conservà aquest record: «No vaig ser juganer ni entremaliat, de manera que si em volíeu veure content era amb un llibre a les mans, sobretot si hi havia ninots, o si s'hi explicaven històries» (POBLET 1976: 18), com també parant l'orella en les converses dels grans sobre política.

Josep Maria Poblet evoca en les memòries que el seu pare havia estat un dels seus principals instigadors a la lectura, que li recordava sovint que els seus principals amics havien de ser els llibres, una actitud alhora ben significativa de la importància de la cultura il·lustrada en els cercles de la petita burgesia de començament del segle xx (POBLET 1976: 51-62; FERRER I PUIG 2018: 27-39).

Tasis, en els anys de noiesa destacava, pel caràcter tímid i la voracitat lectora, segons Poblet: a l'hora del pati, «si hom el volia trobar havia d'ésser en un racó del pati amb un llibre a les mans» (POBLET 1967: 19). Com testimonia, per mitjà d'una anècdota recollida a la biografia que li dedicà, un dia un oncle li regalà un llibre de Jules Verne i en el transcurs d'una vetllada familiar el llegí enterament, davant l'astorament del familiar.

Fou així com de l'afany lector feren el salt a l'escriptura de manera molt semblant, amb els primers textos publicats a la premsa dels anys deu i vint, perquè aleshores era la via més accessible per a un lletraferit, sobretot jove. Tasis publicà el primer text a la revista infantil *La Mainada*, l'any 1921 —llavors tenia quinze anys—: «L'estel y el gra d'arròs (conte xinès)»; unes col·laboracions que també feu extensives a *L'Estevet*, en ambdós casos fins al 1923, data de l'inici de la

dictadura de Primo de Rivera (TASIS 1921: 262). A més, l'any 1922, ja incorporat al mercat laboral, començà un diari personal, que es donava per perdut fins no fa gaire i que ha vist la llum amb el títol de *Diari (1922)* (TASIS 2017). Es tracta d'un diari d'iniciació a l'escriptura en què s'aprecia la transició del jove Tasis cap al món adult i en què deixa testimoni de la vida del moment de les classes populars i mitjanes, de la transformació de la ciutat i dels llocs més emblemàtics. Poblet, des de les pàgines biogràfiques dedicades a l'amic, ja n'havia demanat la publicació: «Perquè és un llibre íntim i d'una gran tendresa, deu tractar-se també del més sincer i, per aquest motiu, en tenir-lo a les mans, ens ha causat un impacte. Poder saber què feia i com pensava el nostre biografiat en els hores en què els caràcters es forgen, en què les consciències s'estabilitzen, malgrat els alts i baixos de la joventut, significa posseir un tresor inesperat» (POBLET 1967: 29).

Josep Maria Poblet, l'any 1914, ja havia començat a treure amb regularitat unes breus ressenyes teatrals al setmanari *La Conca de Barbará* (POBLET 1914: 3) de Montblanc, que més endavant abandonà en favor de l'article d'opinió, i un temps després inicià els primers temptejos teatrals amb *Ideals que s'imposen* (1920), una peça que tenim consignada per la premsa però que no s'ha conservat (FERRER I PUIG 2003: 12-38; 2018: 74-84). Aquí val la pena de subratllar la importància de la premsa local com a element de la nova cultura de masses i portadora d'aires de modernitat en un capital rural com Montblanc.

La lectura i l'escriptura els situaven en el camí de l'autodidacticisme, una actitud intel·lectual que en el seu moment tenia una importància cabdal i que a més era reivindicada, com feia Tasis: «No vaig aprendre llatí ni grec, ni vaig tenir més que una idea sumària de la literatura i de la història; ningú no va ensenyar-me res de les lletres catalanes ni, gairebé de les castellanes, tot i que era en la llengua de Cervantes que, teòricament, érem instruïts» (POBLET 1967: 24). L'any 1916 Poblet ja s'havia incorporat de ple al negoci familiar com a representant de fertilitzants a la comarca, i la seva formació es basava en la lectura de tot allò que li queia a les mans, l'escriptura i la participació en l'associacionisme catalanista per mitjà de la Joventut Nacionalista de Montblanc (FERRER I PUIG 2018: 84-113).

Tots dos, a banda del conreu de la lectura i l'escriptura, també són posseïdors dels ideals catalanistes i republicans que entenen com la base d'un model de societat i d'accés a la cultura per part de les classes populars i mitjanes, com es veu sobretot en els articles ideològics de Poblet, però també en el compromís amb formacions catalanistes. Tasis fou militant des del primer dia d'Acció Catalana (1922-1936) i Poblet estigué compromès amb el catalanisme de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins que amb el naixement d'ERC, el març de 1931, passà al partit de Macià i Companys gairebé des del primer moment i en el qual milità tota la vida. De fet, aquest pas i el trencament amb el catalanisme conservador es produeix a partir del 16 de maig del mateix any, quan signa l'últim article a l'*Aires de la Conca*, portaveu del catalanisme conservador a Montblanc. Aquesta herència republicana d'alguna manera és hereta de la petja cultural deixada pel Modernisme i el Noucentisme, i que en l'aspecte ideològic es traduí en dos models contraposats, però que tingueren el denominador comú de permetre la institucionalització de la cultura i l'impuls de modernització del país amb la Mancomunitat i temps després amb la República.

2. UNA AMISTAT FORJADA ENTRE LA GUERRA I L'EXILI

Fins ara s'han subratllat els punts de contacte entre Tasis i Poblet pel que fa a les respectives trajectòries de noiesa i joventut, quant a la formació intel·lectual i política, aspectes que ajuden a entendre les respectives evolucions com a futurs escriptors i il·lustren el patró que van seguir molts intel·lectuals dels anys vint i trenta: extracció social de classe mitjana o petita burgesia ciutadana o rural, entorn familiar amb sensibilitat per la cultura i pel llibre com a objecte de culte i transmissor de coneixement, a més de sensibilitat catalanista i arrencament en els valors republicans entesos com a sinònim de llibertat individual i col·lectiva i, en conseqüència, d'emancipació de les classes populars. D'aquí ve que, com hem subratllat inicialment, aquests perfils compaginessin la literatura i la reflexió amb l'acció política, i que aquesta doble vessant els dotés d'unes qualitats que possibilitaren que en la joventut adulta fossin nomenats per ocupar càrrecs polítics i de

responsabilitat, en les circumstàncies excepcionals de la guerra. De fet, la coneixença i la posterior amistat entre Rafael Tasis i Josep Maria Poblet es dona durant la guerra, quan el primer fou nomenat director general dels Serveis Correccionals de la Generalitat de Catalunya, sota el mandat del conseller de Justícia, Pere Bosch i Gimpera, i del sotssecretari, Eduard Regasol, que, com Tasis, eren militants d'Acció Catalana Republicana i després de la dictadura de Primo de Rivera havien col·laborat a les pàgines de *La Publicitat*, l'òrgan del partit (BARAS 1984: 399-405). D'aquesta experiència, en sortí el llibre *Les presons dels altres* (TASIS 1990), com no podia ser d'altra manera, perquè, com diu Poblet: «Tasis era un home de llibres i no pas de trets» (POBLET 1967: 62).

El febrer de 1937 Josep Maria Poblet assumí la secretaria personal de Josep Andreu i Abelló, un dels fundadors d'ERC, el qual, un mes després de la sublevació militar, havia estat nomenat president de l'Audiència de Barcelona i del Tribunal de Cassació de Catalunya per Lluís Companys. Aquesta conjuntura en temps de guerra va fer que Tasis i Poblet es trobessin sovint a l'edifici de l'Audiència en qualitat de càrrecs polítics, un fet que va propiciar l'intercanvi de punts de vista i l'establiment d'una complicitat intel·lectual que els portà a construir una sòlida amistat que durà trenta anys, fins a la mort de Tasis. Poblet explica que «la coincidència de criteris era total. Impregnats ambdós, i per damunt de tot, d'una amor a Catalunya, tant com de la marxa de la guerra solíem preguntar-nos en una mena d'interrogant, sempre incontestat i tothora indesxifrabla, el que passaria i el que seria la nostra terra una vegada hagués finit la lluita» (POBLET 1967: 61). I, efectivament, la lluita s'acabà i el desenllaç de la guerra i la victòria del franquisme portà tots dos amics a l'exili. L'endemà de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona Poblet es dirigia cap a Darnius, i pocs dies més tard, el 5 de febrer, feia el pas de frontera a França. Tasis durant la guerra havia dimisit del càrrec polític perquè formava part d'una de les lleves cridades al front republicà, encara que no va anar al front, sinó que, com explica ell mateix: «Vaig vestir-me de soldat, vaig treballar dintre els rodatges de l'Exèrcit, però no vaig mai ésser soldat, en el sentit combatiu, directe, que cal donar a aquest mot, en els moments en què la gent s'hi juga la pell» (POBLET 1967: 63).

L'última vegada que es van veure tots dos a Barcelona va ser el gener de 1939, a la Conselleria de Justícia, just en el moment en què es preparava el trasllat de l'ens i la documentació generada cap a Olot. Tasis va conservar tots aquests i altres records en el «Diari de guerra i d'exili (1936-1944)» (TASIS 2011: 175-218), un text que ajuda a fer-se la idea de les angoixes i les dificultats viscudes, com també de l'ensulsiada que suposava la pèrdua de la guerra per al país i la cultura, a més de l'exili forçós d'escriptors, intel·lectuals i professionals liberals de gran vàlua.

Després encara es retrobaren a Figueres, Darnius i l'Agullana durant els últims dies de gener i els primers de febrer, abans d'acomiar-se definitivament en terres de França. Poblet recorda el moment d'aquesta manera: «En una de els abraçades més tristes i significatives, ens dèiem: “adéu! Ens veurem a París”» (POBLET 1967: 68). Però l'arribada a París es veié dilatada per la retenció a Marsella, després de fugir de Perpinyà. Poblet llavors es dirigí cap a Frejus, una ciutat de nou mil habitants, pertanyent al departament de Var, a la Costa Blava. Aquí s'instal·là a casa d'un amic que li permeté passar-hi el temps necessari i tenir-hi resolta l'estada, almenys fins al moment de disposar dels papers per a marxar cap a Amèrica, previ pas per París.

Poblet passà alguns mesos a la Costa Blava en una estranya i falsa sensació de vacances estivals, atès que aquell era un viatge d'anada sense saber ben bé a on, amb la certesa que era un viatge de no-retorn a Catalunya. Tasis prengué una altra ruta: es quedà a França a l'espera de poder-se reunir amb la família. Durant uns quants mesos tots dos amics es perderen la pista: «Al poc temps, el conflicte europeu deixava sentir les primeres canonades, i Europa esdevenia, de cop i volta, més que un altre món, un planeta amb el qual la comunicació epistolar amb amics i familiars era difícil. I en moltes ocasions, impossible» (POBLET 1967: 69).

Al final de la Segona Guerra Mundial Poblet retornà a França, a París, on s'estigué un any i mig, després d'haver passat prop de set anys a Amèrica, des del juny de 1939 —Cuba (un any i mig), Mèxic (cinc anys) i Nova York (tres mesos). L'abril de 1946 arribà a La Rochelle amb el vaixell *Groix* i d'aquí anà directe a París, on l'esperava Brauli Solsona. A la capital francesa, Poblet hi reprengué la passió pel

teatre i s'encarregà de muntar un elenc teatral amateur al Casal de Catalunya. A més, es retrobà amb Tasis, que durant tota l'estada a París no havia parat de llegir i d'escriure a un ritme frenètic. La ciutat havia canviat molt després de la guerra, com Poble explica: «La gent duia reflectida al rostre, malgrat l'alegria del triomf i de l'alliberament, els senyals dels sofriments» (POBLET 1967: 72). Per als exiliats catalans no era fàcil trobar allotjament a la capital i s'havien de moure entre una petita habitació d'hotel o en els reduïts habitacles de les golfes parisenques. Poble s'instal·là en un d'aquests, davant mateix de l'església de Saint-Julien-le-Pauvre i de la catedral de Notre Dame.

Entre l'escassetat generalitzada que s'apreciava en el vestuari dels parisencs i el control dels aliments, els catalans exiliats a París feien trobades i posaven en comú les il·lusions, els neguits i les creacions literàries. A falta de poder publicar amb normalitat, les lectures en petit grup eren un exercici habitual. Els dijous es reunien diversos comensals a casa de Tasis, que —com especificava ell mateix en uns papers inèdits— «hagué de limitar-se al capdavant a venir a compartir unes postres fantasioses, de producció casolana» (POBLET 1967: 74). En el cas de Poble, el seu piset era freqüentat per Brauli Solsona, Just Cabot, Ferran Canyameres i, naturalment, Tasis (POBLET 1976: 336).

A París Tasis havia aconseguit fer col·laboracions en castellà a la ràdio francesa i fer classes que li garantien uns ingressos per viure. Quan es van retrobar a la capital francesa, Poble explica que Tasis el va omplir de llibres catalans publicats durant l'ocupació alemanya i que sovint dinaven plegats en algun bistrot per parlar de qüestions relacionades amb Catalunya. Abans de l'ocupació alemanya, i a instàncies de Lluís Nicolau d'Olwer, s'havia constituït la redacció d'*El Poble Català*, el setmanari dels catalans a França, del qual es publicaven setze números entre el 27 d'octubre de 1939 i el 9 de febrer de 1940. La redacció era formada per Rafael Tasis, Jaume Miravittles i el montblanquí Antoni Andreu i Abelló, que l'abril de 1940 esdevingué un dels impulsors del Front Nacional de Catalunya (FNC), juntament amb Joan Cornudella. La coneixença de Tasis i Andreu i Abelló explica per què Poble hi col·laborà i hi publicà alguns articles. Entre la nòmina de col·laboradors gràfics i artístics hi havia Martí Bas, Antoni Clavé i Carles Fontserè. A partir de la represa de la *Revista de*

Catalunya a París, el juny de 1947, Tasis també hi participà. Entre el 1939 i durant la dècada dels quaranta sorgiren diverses publicacions catalanes a l'exili, amb l'objectiu de vetllar per la flama cultural i la pervivència de la llengua catalana.

Poblet recorda que el Casal de Catalunya organitzava actes culturals com el Curset d'Història de Catalunya, planificat en deu sessions per Tasis i que Antoni Rovira i Virgili va inaugurar pel novembre de 1947. En aquells dies a París també s'havia fundat Cultura Catalana, en la qual Tasis prengué part en dues ocasions: la primera, el 27 de juny de 1946, amb motiu de la presentació de les obres premiades als Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Perpinyà; la segona, uns dies després, el 16 de juliol, amb motiu de la divulgació de poesies catalanes des de Ramon Llull fins a Jacint Verdaguer. Poblet explica que l'entitat era dinamitzada per Ferran Canyameres, el qual en aquells dies agombolava diversos compatriotes catalans, sobretot pintors i escriptors, als baixos de casa seva, a la rue Armand Moisant, número 2. Canyameres publicà el llibre *Tot l'any*, de Tasis, el primer volum editat per Albor, amb un tiratge de només cinquanta-cinc exemplars, a causa de l'escassetat de paper arran de la guerra (TASIS 1943). Cinc anys després Canyameres publicà *Ofrena a París* (1948), un homenatge dels escriptors i artistes catalans a l'exili a la capital francesa, que els havia acollit. Poblet hi participà amb la prosa «El miracle de París», un text barreja d'admiració i malenconia per la ciutat, que, mentre no era possible el retorn a Catalunya, «esdevé el millor bàlsam, enyoradissos com som»; també hi evoca els típics estudis o apartaments —*garçonnière*— del Barri Llatí. Poblet els coneixia molt bé perquè va residir-hi un temps, i, malgrat que fossin molt reduïts, tenien el seu encant, tant que «per això els que hem arribat d'Amèrica famolencs d'Europa, a hores d'ara només sabríem canviar la petita *garçonnière* de les voreres del Sena, la *chambre* plena d'encís del costat de *Notre Dame*, per un mirador a les Rambles» (POBLET 1948). Tasis col·laborà a *Ofrena a París* amb el sonet «Les buttes Chaumont», que refereix la contemplació del parc que duia el mateix nom, des Buttes-Chaumont, un jardí públic situat al nord-est de París, un dia de boira, ambient fred i vent (TASIS 1948). El volum comptà amb una nodrida nòmina

d'intellectuals, periodistes i poetes, com Lluís Nicolau d'Olwer, Amadeu Hurtado, Claudi Ametlla, Carles Pi i Sunyer, els germans Xuriguera, Antoni Rovira i Virgili, Aurora Bertrana, Eugeni Xammar o Josep Carner, a més de pintors i artistes plàstics com Picasso, Feliu Elias (*Apa*), Antoni Clavé o Apelles Fenosa.

Josep Maria Poblet explica que, quan va arribar a París, fou Tasis qui li presentà la responsable de la Biblioteca Catalana, de la Fundació Cambó, instal·lada a les dependències de l'Escola d'Arquitectura, un espai que Poblet sovintejà durant l'estada a la capital francesa. Quant a la dinamització de la vida social parisenca per part dels catalans exiliats, Poblet explica, en la biografia dedicada a l'amic, que Tasis, juntament amb Ferran Canyameres i Brauli Solsona, organitzaren una penya literària els dijous a la nit al cafè Deux Magots, al Barri Llatí, en la qual assistien, a més de Poblet, Just Cabot, Melcior Font, Josep Fontbernat, Ferran Cuito, Lluís Montanyà, Víctor Hurtado, Francesc Viladomat, Joan Rebull, Ramon Xuriguera, Antoni Xirau, Josep Torrens, el doctor Perramon, Torrens Ibern, Josep Maria Lladó, Domènec de Bellmunt, Lluís Capdevila i els pintors Clavé i Padilla.

A part d'escriure i de participar activament en trobades i tertúlies amb exiliats, Tasis també es feu càrrec de bona part del muntatge de l'espectacle de revista *Bonjour, México*, auspiciada per Mario Moreno *Cantinflas*, de marcat segell parisenc i en la qual participaren, en l'equip tècnic, el pintor Carles Fontserè i Robert Vicente. Tasis, a més, hi escrigué algunes lletres de cançons.

Aquells dies, les passejades d'estiu i converses entre Poblet i Tasis no se centraven tant en la incertesa del demà com en una dèria recurrent, que Poblet recollí així: «Un sol tema, un sol pensament, acaparava les paraules: Catalunya. Què seria i com seria la nostra terra el dia del retrobament? Com la trobaríem a l'hora del retorn? I què podríem fer per ella? Car nosaltres érem dels qui volíem tornar-hi, dels qui creïem que el nostre deure era el retorn. Tasis, com sempre, portava la batuta en el duo, una veu plena de sensatesa, cordial, curulla d'esperança. I també de fe» (POBLET 1967: 85).

Altres amics amb què es trobava eren el jurisconsult Rafael Closas, pare de l'actor Albert Closas; Víctor Hurtado, l'home de *Mirador*; el pintor Emili Grau Sala, o Lluís Montanyà. En les *Memòries*

d'un rodamón explica —com ja hem assenyalat de bon principi— que amb qui va tenir més sintonia, durant l'estada a París a partir de l'abril de 1946, va ser amb Rafael Tasis, a qui defineix amb aquestes paraules:

Tasis era un català extraordinari, tal com ho va demostrar llavors del seu retorn a la terra, puix que deixant a un costat les seves condicions d'escriptor, que eren moltes, en les facetes més diverses, el seu alè i el seu concurs, els seus dots d'organitzador, no hi mancaven. Totes les empreses i totes les iniciatives, mentre portessin l'emblema de la catalanitat, se les feia seves. Mai no pensà en ell, sinó en el país on havia nascut, en el seu futur. La seva obra és prou coneguda, però el que molts no saben és que, treballador de mena, els dies de l'ocupació alemanya, emprava les hores lliures a enllestir un diccionari català-anglès, que aneu a saber on deu haver anat a parar. Ens vèiem sovint i parlàvem sempre gairebé d'un mateix tema, el del possible retorn, que vam emprendre es pot dir plegats, a les darreries del 1948. (POBLET 1976: 334-335)

Poblet també conta que, quan amics o coneguts sovint li comentaven que escrivia i que treballava molt, ell acostumava a dir que ho havia heretat de Tasis. L'any 1947 Poblet es traslladà a Andorra, a les Escaldes, per treballar en el negoci de representacions cinematogràfiques. Allí inicia les provatures d'un gènere literari poc explorat per ell fins al moment: la poesia. Empès pel doctor Josep Estadella i Arnó, refugiat polític i fill de Lleida, havia començat a escriure corrandes (que en aquells dies també conreava un altre poeta acabat d'arribar, Salvador Perarnau i Canal). Poblet confeccionà un centenar de «Corrandes d'amor», amb un pròleg de Ventura Gassol i un epíleg de Rafael Tasis —encara, inèdites—, que van ser recitades per ell mateix el 22 de novembre al Casal de Catalunya a París (al número 67 de la rue Condorcet, com deixa constància la invitació conservada).¹

1. Universitat Autònoma de Barcelona, Biblioteca d'Humanitats, Fons Rafael Tasis (Tas 257).

3. RETORN A CATALUNYA: EL TEATRE COM A NOVA VIA D'EXPLORACIÓ LITERÀRIA DURANT LA POSTGUERRA

Amb el retorn de Tasis i Poblet a Catalunya, de manera gairebé simultània, la relació s'estrenyí. Tasis fou l'encarregat d'introduir Poblet a la penya de l'Hostal del Sol, que es reunia els dissabtes a la tarda a la desapareguda Casa Llibre, a la cantonada de la Gran Via amb el Passeig de Gràcia. Amb el tancament del cafè, l'any 1948, la penya es traslladà al Heidelberg, i encara passà per la Granja Colomer, el Tèrminus i el Saló Rosa, fins a acabar al Velódromo.

Quan Josep Maria Poblet va retornar de l'exili, l'any 1948, l'escenari cultural era migrat i, més enllà de la Barcino i de la Selecta, les altres empreses editorials eren menors i anaven fent el que podien. Ara bé, no n'hi havia prou amb el vèrtex editorial, calia impulsar autors i obres, i sobretot escriure per mantenir viva la llengua i cercar les esclertes que permetessin salvar les prohibicions. En un article d'homenatge a Tasis publicat a *Xaloc* el 1966, Poblet descriu molt bé quina era la situació de les editorials, dels escriptors i de la censura, i quina va ser la seva posició i la de Tasis com a actors literaris:

Tasis, a l'igual de qui us parla, tornava a Barcelona el 1948, després de nou anys d'exili. Un i altre arribàvem plens, no caldria precisar-ho, d'il·lusions i d'esperances. I plens, també, de servir una fidelitat insubornable a la nostra llengua. Eren uns dies que, tocant de peus a terra, i amb la ploma als dits, dissortadament, no es podien fer massa coses, i en precisar que només funcionaven dues editorials catalanes estarà tot dit. Eren la de Josep M. Casacuberta i la que havia fundat, després de la nostra guerra, Josep M. Cruzet, dos Josep Maries benemèrits als quals Catalunya sempre més estarà en deute. Casacuberta continuava amb les seves conegudes col·leccions, mentre la Biblioteca Selecta havia d'engolir la producció de la resta dels nostres escriptors. Una i altra, però, i per si mancava quelcom, havien de veure limitades llurs activitats a base, no pas de llençar llibres nous al mercat, sinó de reedicions. La censura no permetia altra cosa, i aquest era el veritable panorama. En aquells moments, molts dels escriptors que havien restat a Catalunya, com d'altres que arribàvem de fora, sense dir-nos-ho, ens decantàvem per l'escena. (POBLET 1966: 103-107)

Després de nou anys d'exili, el teatre esdevingué una sortida professional per guanyar-se un sobresou amb l'escriptura i contribuir a pal·liar les penúries econòmiques. També fou una manera d'ajudar a la regeneració del panorama teatral català de postguerra, devastat per l'acció política i la censura franquistes. Tots aquests condicionants d'ordre estructural portaren Poblet a escriure teatre de vodevil i de boulevard, a més de fer algunes incursions en el gènere negre amb pinzellades de comèdia. Poblet signà una cinquantena d'obres, entre adaptacions i peces originals, en el període que va de 1950 a 1975, de les quals una dotzena arribaren als escenaris barcelonins entre 1950 i 1967 (FERRER I PUIG 2015: 11-24).

La segona obra portada als escenaris barcelonins —la primera fou *Començar de nou* (1950)—, que suposà l'inici de les col·laboracions teatrals amb Tasis, fou *Paralel 1934*, estrenada el 13 de març de 1953 al Teatre Romea per la Companyia Titular Catalana, escrita l'any anterior i titulada —amb castellanisme intencionat inclòs, en una clara evidència de la forta implantació i de l'abast de la denominació popular— de *Paralelo 1934. Reportatge policíac en tres actes i onze quadres*. Es tracta d'una adaptació rigorosa de la novel·la *Un crim al Paralelo*, escrita per Tasis a l'exili però publicada l'any 1960 (MARTÍN 2015: 101-106; LLADÓ 2016: 104-108). Aquesta primera incursió —compartida— de Poblet en el teatre de temàtica policíaca tingué continuïtat amb *Crim en el teatre* (1954), portada també al Romea; a més d'*El crim dels quatre cantons*, una adaptació de la novel·la *La nuit du carrefour* (1931), de Georges Simenon, protagonitzada pel comisari Maigret (HERNÁNDEZ 2015: 69-73). Aquí la novel·la fou traduïda al castellà amb el títol de *La noche de la encrucijada* (1950) i en català com *La nit de la cruïlla* (1966), per Maria Aurèlia Capmany. La versió teatral pobletiana no arribà mai als escenaris. Poblet alternà l'escriptura teatral, a partir de mitjan la dècada dels cinquanta, amb la publicació de diversos llibres de prosa narrativa no imaginativa, és a dir, de literatura testimonial, un fet que suposava la represa d'un gènere que havia conreat a l'exili.

Tasis també s'abocà al teatre. Abans de la guerra ja havia mostrat un interès notable per la renovació de l'escena catalana i durant la postguerra mantingué una intensa activitat com a dramaturg, que ha-

via iniciat a l'exili amb *Gulliver i els gegants*, i que inspirà també *Un home entre herois* i *La maleta* (FOGUET 2013: 247-279 i LLADÓ 2016: 108-113). També feu incursions en la traducció teatral (COLL-VINENT 2007: 95-104), amb obres com *Volpone*, de Ben Jonson (GIBERT 2010).

Durant aquests anys Poblet perseguí tres objectius ben nítids: modernitzar i normalitzar l'escena teatral, consolidar un públic autòcton i fer-ho en llengua catalana, sempre tenint en compte les dificultats polítiques i econòmiques del moment i el llast de la censura.

Tasis tenia un respecte intel·lectual per l'obra de Poblet perquè considerava que havia assolit una producció literària molt notable, amb una gran nòmina de títols i de gèneres que s'ajustava al grau d'exigència requerit, i que tenia la bondat de cobrir espais i registres poc fressats en llengua catalana. La prosa periodística pobletiana, molt fluida i llegidora, és una característica valuosa i necessària per a connectar amb el lector mitjà i les classes populars, un dels segments de públic que se cercava, especialment quan escrivia teatre, en el qual mostrava una gran capacitat per a la creació de diàlegs i la caracterització de personatges, per aconseguir un públic lector en català. Aquest plantejament no sempre havia estat vist amb bons ulls per determinades capelles literàries, que jutjaven Poblet com un escriptor massa decantat al periodisme i amb concessions a la comercialitat. Per a Tasis, aquests trets eren positius, coneixedor de la necessitat de cobrir tots els registres de l'espectre literari. Per això sempre havia estat un gran defensor de la narrativa de Poblet, com veiem en totes les crítiques de les seves obres, com a «Tres llibres de Josep M. Poblet» a *Pont Blau*, sobre *Un còmic de Barcelona*, *Els Estats Units (Clixés de viatge)* i *Pobles d'Amèrica (Clixés de viatge)*. Tasis en destaca la «normalitat» del llenguatge i l'afany de comunicar i connectar amb els lectors, a més de la solidesa com a periodista, sense desmerèixer ni rebaixar l'aportació a la literatura catalana i, per extensió, a la història de la cultura:

De fet —i ja sé que ell no ho ha de trobar de cap manera una minimització dels seus llibres ni del seu talent— els tres llibres que ha publicat, en els darrers anys, a Barcelona, ja són això: l'obra d'un periodista intel·ligent i despert, que va pel món amb una kòdak i amb uns quants films de clixés en colors, i que ens els ofereix després, en tornar de les

seves exploracions per terres d'Amèrica o, més modestament, pels barris de Barcelona, amb uns comentaris molt breus, somrients i plens de simpatia pels homes i els paisatges retratats, com allò que són en realitat, i que ell no pretén mai que deixin d'ésser, ni que fos per a convertir-se en una cosa més important o pomposa: uns simples clixés de viatge. (TASIS 1958: 86-90)

Entre els aspectes en comú que Tasis i Poblet presentaven, també cal mencionar que tots dos van dedicar un llibre als Estats Units: el primer, el volum pòstum *Amèrica del nord, avui* (1967) i, el segon, *Tres mesos i un dia a Nova York* (1947), que gairebé una dècada després reedità a la Selecta amb canvis i modificacions, sota el títol *Els Estats Units (Clixés de viatge)* (1956); una mostra de l'admiració que van professar al país.

L'activitat literària no només era una necessitat interior, sinó que també obeïa a qüestions crematístiques. La literatura era la vida i la vida estava marcada per un dia a dia de literatura, fins que la mort de Tasis segà la seva fecunda activitat i truncà una amistat que hauria donat, sense aventurar-se gaire, nous i interessants projectes de col·laboració. Poblet deixà constància, en el relat memorialístic, de les seves impressions sobre la mort de l'amic:

L'estabilitat dels darrers anys es va veure trencada per la inesperada mort de Rafael Tasis, ocorreguda a la capital de França el 1966. La seva pèrdua ens va significar un cop de maça. L'havíem acomiadat unes hores abans d'emprendre el seu viatge a París on es va traslladar per a parlar d'un altre company desaparegut, també precipitadament, Ramon Xuriguera. Nosaltres, uns mesos després, vam haver de fer altre tant en un acte organitzat pel Casal de Catalunya de la gran ciutat, bo i dibuixant els trets essencials de l'amic mort sobtadament, del qual acabàvem de publicar la biografia. Tasis significava, a més de l'amistat, l'esperó de les nostres activitats literàries i sempre el consell assenyat, clar, precís. (POBLET 1976: 401-402)²

2. El mateix any que publicà les memòries, signà un article en el qual recordava la figura de Rafael Tasis en el desè aniversari de la mort, al costat de la de Jaume Picas i Rafael Dalmau: Josep M. POBLET, «Tres homes útils», *Avui* (25/26 desembre 1976), p. 19.

En aquest punt, val la pena no oblidar les paraules que Tasis va deixar escrites en el «Discurs de gràcies no pronunciat en un acte no celebrat per a commemorar els seixanta anys de Rafael Tasis» al Club d'Amics de la UNESCO de Barcelona, el 12 de març de 1966, que il·lustren a la perfecció tant el seu compromís com el de Poblet amb el país i la cultura, i que encara avui haurien de tenir una vigència absoluta: «a casa nostra i en el dia d'avui, la literatura no pot ésser altra cosa que un acte de servei» (TASIS 2011: 417-422).

BIBLIOGRAFIA

- ARIMANY (1967): Miquel Arimany, *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis*, Barcelona: Miquel Arimany.
- BARAS (1984): Montserrat Baras, *Acció Catalana (1922-1936)*, Barcelona: Curial, 1984.
- BLADÉ I DESUMVILA (1980): Artur Bladé i Desumvila, «Josep M. Poblet: l'amic, l'home», *Avui* (4 desembre), p. 3.
- CALDERS & TASIS (2012): Pere Calders i Rafael Tasis, *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Acontravent.
- CAMPS I ARBÓS (2010): Josep Camps i Arbós, *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Centenari (2006): *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya / Institució de les Lletres Catalanes.
- COCA (1978): Jordi Coca, *L'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Intent de teatre nacional català (1955-1963)*, Barcelona: Institut del Teatre / Edicions 62.
- COLL-VINENT (2007): Sílvia Coll-Vinent, «Rafael Tasis, traductor i divulgador literari», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 14, p. 95-104.
- DANÉS SALA (2004): Adriana Danés Sala, *Els inicis literaris i polítics de Rafael Tasis (1921-1935)*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana. Treball de recerca.
- (2006): «Rafael Tasis als primers anys trenta. Un model d'intel·lectual patriòtic», dins: Ramon Panyella i Jordi Marrugat (ed.), *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana*, Barcelona: L'Avenç, p. 208-221.

- ESPELT (1998): Ramon Espelt, *Ficció criminal a Barcelona 1950-1963*, Barcelona: Laertes.
- FERRER I PUIG (2003): Jaume Ferrer i Puig, *El teatre de Josep M. Poblet*, Montblanc: Museu Arxiu de Montblanc.
- (2015): «Josep Maria Poblet, comediògraf i traductor de teatre», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 22, p. 11-24.
- (2018): *Josep Maria Poblet: periodisme i acció. Un intel·lectual catalanista en el Montblanc d'entreguerres (1914-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FOGUET I BOREU (2013): Francesc Foguet i Boreu, «Rafael Tasis i el teatre», *Estudis Romànics*, núm. 35, p. 247-279.
- GALLÉN (1985): Enric Gallén, *El teatre a la ciutat de Barcelona durant el règim franquista (1939-1954)*, Barcelona: Institut del Teatre / Edicions 62.
- GIBERT (2010): Miquel M. Gibert, «*Volpone*: de Ben Jonson a Rafael Tasis», dins: M. Àngels Verdager (ed.), *Traduir els clàssics, antics i moderns*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 159-166.
- HERNÁNDEZ (2015): Pau Joan Hernández, «Poblet adapta Simenon. Una tria ètica», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 22, p. 69-73.
- JUNYENT (1953): José María Junyent, «*Parallel 1934*. Romea», *El Correo Catalán* (15 març), p. 9.
- MANENT (1986): Albert Manent, «Rafael Tasis, el desig de servir», dins: *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats 1946-1975*, Barcelona: Edicions 62, p. 173-181.
- MARSILLACH (1953): Luis Marsillach, «*Estreno de Parallel 1934*», *Solidaridad Nacional* (14 març), p. 15.
- MARTÍN ESCRIBÀ (2015): Àlex Martín Escribà, *Rafael Tasis, novel·lista policíac*, Barcelona: Alrevés.
- Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l'exili*, París / Barcelona: Albor, 1948.
- PARÉS I MAICAS (1981): Manuel Parés i Maicas, «La penya Santamaria i Manuel Parés i Pérez», *Serra d'Or*, núm. 264 (setembre), p. 1.
- PLA (2007): Xavier Pla, *Simenon i la connexió catalana*, València: Tres i Quatre, 2007.
- POBLET (1914): Josep M. Poblet, «Gazeta teatral», *La Conca de Barbará*, núm. 8 (4 abril), p. 3.
- (1948): «El miracle de París», dins: *Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l'exili*, París / Barcelona: Albor, 1948 [s.p.].
- (1966): «El teatre de Rafael Tasis», *Xaloc*, núm. 13 (maig-juny), p. 103-107.

- (1967): *Rafael Tasis. Conducta i exemple*, Barcelona: Grijalbo.
- (1971): *Montblanc a començaments de segle amb el catalanisme i els seus costums*, Barcelona: Pòrtic.
- (1976): *Memòries d'un rodamón*, Barcelona: Pòrtic.
- POBLET & TASIS (1952): Josep Maria Poblet i Rafael Tasis, *Paralelo 1934. Reportatge policíac en tres actes i onze quadres*, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, ms. 8016-8019.
- (2017): «Paralelo, 1934». *Qui ha mort Maria Bardají?*, reportatge policíac original de Josep M. Poblet i Rafael Tasis, adaptació de Josep M. Vallès per al Festival de Internacional Novel·la Criminal en Català, El vi fa sang de l'Espluga de Francolí, l'Espluga de Francolí: Festival El vi fa sang / Ajuntament de l'Espluga de Francolí.
- Rafael Tasis (2016): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*, ed. de Montserrat Bacardí, Francesc Foguet i Àlex Martín. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- TASIS (1921): Rafael Tasis, «L'estel y el gra d'arròs (conte xinès)», *La Mainada*, núm. 16 (23 setembre), p. 262.
- (1943): *Tot l'any. Dotze estampes barcelonines i un pròleg*, París / Barcelona: Albor.
- (1948): «Les buttes Chaumont», dins: *Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l'exili*, París / Barcelona: Albor, 1948 [s.p.].
- (1955): «El teatre català a Barcelona. Balanç de l'any 1954», *Pont Blau*, núm. 27 (gener), p. 21-25.
- (1965): *Història d'una penya literària*, Barcelona: [s.n.].
- (1967): *Amèrica del Nord, avui*, Barcelona: Proa.
- (1990): *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*, Barcelona: Pòrtic, 1990.
- (2011): *Diari íntim. Escrits autobiogràfics*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Acontravent.
- (2012): *Les raons de l'exili*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Valls: Cossetània.
- (2016): *Lectures de postguerra*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2017): *Diari (1922)*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.